
"Żywot Platona"

Kultura i Wychowanie 2, 176-180

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Apulejusz z Madaury, *Żywot Platona*

Jarosław Marek Spychała

Warszawa, Polska

jaroslaw.spychala@lego-logos.pl

słowa kluczowe: Platon, Sokrates, filozofia

Wstęp tłumacza

Apulejusz z Madaury w Numidii, żyjący w latach 125–170 n.e., był pisarzem, retorem i filozofem. Studia rozpoczął w rodzinnej Madaurze, kontynuował je następnie w Kartaginie i Atenach. Wiele podróżował, zarówno na Wschód, jak i na Zachód. Pozostawił po sobie bogatą spuściznę literacką, m.in.: *Metamorfozy*; *Apologia, w obronie własnej księga o magii*; *O Platonie i jego nauce*; *O bóstwie opiekuńczym Sokratesa*; *O wyrażaniu się*; *O wszechświecie*; *Florida*.

Żywot Platona pióra Apulejusza jest najstarszym zachowanym w całości życiorysem Platona. Nie jest on jednak tekstem samodzielnym. Stanowi rodzaj wstępu czy też wprowadzenia do dzieła pt. *O Platonie i jego nauce* (*De Platone et eius dogmate*), w którym zajmuje rozdziały 1–4 księgi I. Uważa się, że bezpośrednim źródłem wiedzy Apulejusza przy pracy nad dziełem *O Platonie i jego nauce* był

rzymski platonik Gajusz, żyjący na przełomie I i II wieku n.e.¹ Nie jest też wykluczone, że Apulejusz czerpał tu ze swoich doświadczeń, które nabył w okresie studiów w Atenach². Przy opracowaniu swojego życiorysu Apulejusz mógł skorzystać również z innych, wcześniej powstałych tekstów, które stanowiły bądź samodzielne biografie Platona, bądź zawierały informacje o charakterze biograficznym. Bezpośrednio w tekście znajdujemy odwołanie do Speuzypa, o którym wiemy, że był autorem dwu pism poświęconych Platonowi, tj. *Uczta po pogrzebie Platona* (τὸ Πλάτωνος περίδειπνον) i *Pochwała Platona* (τὸ Πλάτωνος ἐγκώμιον)³. Trzeba też dodać, że pisma Speuzypa są pierwszymi znanymi nam opracowaniami poświęconymi Platonowi. Uważa się jednak, że Apulejusz znał pisma Speuzypa z drugiej ręki, z bliżej nam nieznanych kompilacji⁴. W jednym też miejscu, nie podając imion, Apulejusz napisał *sunt qui... dicant (są też tacy, którzy... powiadają)*, co pozwala przypuszczać, że ma on na myśli inne, znane sobie źródła, zawierające informacje biograficzne.

Omówienie wcześniejszych pism poświęconych Platonowi jest zagadnieniem bardzo złożonym

1 T. Sinko, *De vita Platonis Apuleiana* [w:] Eos 1925, s. 101–112. Zob. też K. Praechner, *Zum Platoniker Gaios*, Hermes 51/1916, s. 510.

2 K. P. Schmutzler, *Die Platon-Biographie in der Schrift des Apuleius De Platone et eius dogmate*, (Diss.) Kiel 1974, s. 88.

3 Wspominają o tym Diogenes Laertios (III 2; IV 5) i św. Hieronim (*Adversum Iovinianum*, I, 42). Na temat Speuzypa zob.: L. Tarán, *Speusippus of Athens. A critical study with a collection of the related texts and commentary*, Leiden 1981.

4 K. P. Schmutzler, dz. cyt., s. 88.

Jarosław Marek Spychała, filozof, autor projektu ΛΕΓΩ-ΛΟΓΟΣ (www.lego-logos.pl). Zawodowo zajmuje się historią starożytnej filozofii i religii

i wymagającym osobnego potraktowania, jednak gwoli zobrazowania skali problemu warto przytoczyć kilka ważniejszych tekstów poświęconych postaci Platona, które w większości nie zachowały się do naszych czasów.

Wiadomo nam, że pisma poświęcone postaci Platona zaczęły powstawać w Akademii zaraz po śmierci Platona. Autorem pierwszych pism był – jak już wspomniano wyżej – Speuzyp, o czym wspomina Diogenes Laertios (III 2; IV 5). Następca Speuzypa, Ksenokrates (384–322 p.n.e.) miał napisać utwór pt. *O życiu Platona* (Περὶ τοῦ Πλάτωνος βίου), a informacje na ten temat przekazuje Simplicius (*In Aristotelis De caelo* XII 23; LXXXVII 22; = Heinz frg. 53). Arystoteles (384–322 p.n.e.) był prawdopodobnie autorem utworu pt. *Mowa pochwalna* (Λόγος ἐγκωμιαστικός), a wzmianka na ten temat znajduje się u Olympiodora (*In Platonis Georgiam commentaria*, XL 9). Również inni uczniowie Platona mieli pozostawić po sobie żywoty mistrza: Filip z Opuntu (IV wiek p.n.e.) *O Platonie* (Περὶ Πλάτωνος [wg Suda, hasło 418 „φιλόσοφος”]); Hermodoros z Syrakuz (IV wiek p.n.e.) *Księga o Platonie* (Βιβλίον περὶ Πλάτωνος [wg Diogenes Laertios, II 106; III 6]); Erastos ze Skepsis (IV wiek p.n.e.) *Wspomnienia o Platonie* (Ἀπομνημονεύματα Πλάτωνος [wg Diogenes Laertios, III 46]).

Zainteresowanie Arystotelesa postacią Platona odbiło się echem także na jego uczniach, którzy z zainteresowaniem analizowali żywot założyciela Akademii, czemu dali wyraz w licznych popełnionych przez siebie tekstach: Aristoksenos z Tarentu (II poł. IV wieku p.n.e.) opracował *Żywot Platona* (Πλάτωνος βίος [wg Diogenes Laertios, III 37; V 35; Suda V 35; FHG II 282 frg. 32–35; = Wehrli II, frg. 61–68]); Dikaiarchos z Messeny (ur. przed 340

p.n.e.) w dziele pt. *Żywoty* (Βίοι) poświęcił Platonowi, jak można przypuszczać, pierwszą księgę [wg Diogenes Laertios, III 5; = FHG II 243 frg. 24–26]; Klearchos z Soloi (IV/III wieku p.n.e.) był autorem dwóch dzieł, jednego specjalnie poświęconego Platonowi pt. *Pochwała Platona* (Πλάτωνος ἐγκωμίων [wg Diogenes Laertios, III 1]; *Laus Platonis* [wg św. Hieronim *Adversum Iovinianum*, I 42; = Wehrli III, frg. 2a–b]) oraz drugiego pt. *O żywotach* (Περὶ βίων = Wehrli III, frg. 37–62), w którym także zawarł informacje o życiu Platona; Neantes z Kizikos (III wiek p.n.e.) w dziele pt. *O sławnych mężach* (Περὶ ἑνδόξων ἀνδρῶν [wg Diogenes Laertios III 3, 4.]); Demetrios z Faleronu był również autorem dzieła poświęconego Platonowi, jednak nieznan jest nam jego tytuł [= Wehrli IV, frg. 195].

Wzmianki i relacje na temat życia Platona obecne były także w innych dziełach, które powstawały poza Akademią i Perypatem. W antyku do często przytaczanych w tym kontekście autorów należeli: Sotion z Aleksandrii (II wiek p.n.e.), autor składającego się z XIII ksiąg dzieła pt. *Sukcesje filozofów* (Διαδοχαὶ φιλοσόφων), w którym zawarł żywot Platona (o czym wiadomo między innymi dzięki Diogenesowi Laertiosowi, który korzystał najprawdopodobniej ze streszczenia dzieła Sotiona, które z kolei sporządził Herakeides Lembos); Asklepiades z Fliuntu (uczeń Stilpona) napisał *Wspomnienia o Platonie* (Ἀπομνημονεύματα Πλάτωνος [zob. H. Leisegang 1950, szp. 2343]); Faworinus z Arelate (85–150) miał napisać dzieło w całości poświęcone Platonowi pt. *O Platonie* (Περὶ Πλάτωνος [wg Suda, hasło „Φαβωρίνος”).

W celu pogłębienia wiadomości o tradycji życiorysów Platona odsyłam do dysertacji Klasusa-Petera Schmutzlera (*Die Platon-Biographie in der Schrift des Apuleius De Platone et eius dogmate*),

która zawiera dokładne omówienia poszczególnych problemów związanych z tekstem Apulejusza oraz dalsze wskazówki bibliograficzne. Warto też zajrzeć do pracy Alice Swift Riginos (*Platonica. The Anecdotes concerning the Life and Writings of Plato*, Columbia Studies in the Classical tradition, vol. III 1976), która zebrała i krytycznie omówiła bogaty zbiór świadectw poświęconych życiu i działalności Platona.

W języku polskim problemy związane z tekstem Apulejusza opracował Kazimierz Pawłowski (*Życiorys Platona i korzenie jego filozofii* w „*De Platone et eius dogmate*” Apulejusza z Madaury, *Meander* 1-2/ 1991, s. 41–54). Obszerny przegląd świadectw na temat życia i działalności proponuje także Anna Pawlak (*Przeгляд świadectw starożytnych o życiu i nauce Platona*, *Meander* 6/ 1999, s. 500–521) oraz Witold Wróblewski (*Spór starożytnych wokół Politei platońskiej*, [w:] *Collectanea Philologica* III, Łódź 1999, s. 131–154). Na koniec odsyłam także do omówienia kwestii związanych z tradycją żywotów poświęconych Platonowi, które zawarłem w swojej pracy (*Legenda apolińska w życiu i działalności Platona*, [w:] *W kręgu Platona i jego dialogów*, red. W. Wróblewski, Toruń 2005, s. 247 i nast.).

Pisma Apulejusza na język polski tłumaczyli m.in. Edwin Jędrkiewicz (*Metamorfozy albo złoty osioł, Apologia, czyli w obronie własnej księga o magii*, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa 1999) i Kazimierz Pawłowski (*O bogu Sokratesa, O Platonie i jego nauce, O świcie*, Wydawnictwo PWN, Warszawa 2002). Podstawę niniejszego przekładu stanowił tekst łaciński: L. Apuleii Madaurensis, *Opera omnia*, edidit cum brevi praefatione Gustav Friedrich Hildebrand, Lipsiae 1843.

Apulejusz z Madaury, *Żywot Platona*⁵

1. Przydomek otrzymał Platon z powodu kształtu ciała; wcześniej bowiem nazwano go Aristoklesem⁶. Mówi się, że ojcem był Ariston, matką Periktiona, córka Glaukona, a szlachetne pochodzeniu obojga jest dostatecznie oczywiste. Ojciec bowiem, Ariston, wywodzi pochodzenie przez Kodrusa od samego Neptuna, [a] od najmądrzejszego Solona, który był twórcą praw attyckich, wywodzi się matczyzna krew. Są także tacy, którzy opowiadają, że Platon został zrodzony w sposób wręcz boski, ponieważ Periktiona poczęła go ze zjawą Apollona⁷. Opowiadają, że urodził się w miesiącu nazywanym przez mieszkańców Attyki Thargelion, w dniu, w którym Latona urodziła Apollona i Dianę. [A] przyjęliśmy, że poprzedniego dnia urodził się Sokrates⁸. Przekazują, że znanym był sen Sokratesa: śniło mu się, że zobaczył jak z ołtarza, który w Akademii poświęcony jest Kupidynowi⁹, zleciało pisklę łabędzia i usiadło na jego kolanach, a potem łabędź ten na skrzydłach wzbił się ku niebu, kojąc melodyjnym śpiewem uszy ludzi i bogów. Kiedy Sokrates opowiadał to na spotkaniu przyjaciół, Ariston przyprowadził syna Platona odpowiedniego do tego, żeby ofia-

5 Tekst źródłowy dostępny na stronie czasopisma „Kultura i Wychowanie”.

6 Apulejusz odnosi się tu do podań tłumaczących pochodzenie imienia „Platon”, które wiązały je z greckim przymiotnikiem *platys*, czyli *szeroki*. Według Diogenesa Laertiosa (III 4) filozof zawdzięczał swoje imię szerokim barkom.

7 Uwaga Apulejusza nawiązuje do tradycji, wedle której Platon miał być poczęty przez samego boga Apollona. Wspominają o tym m.in.: Plutarch, *Zagadnienia biesiadne*, 717d–717e; *Orygenes, Przeciw Celsusowi*, I 37 i VI 8; Diogenesa Laertiosa, III 1.

8 Zestawienie dat narodzin Sokratesa i Platona, podane przez Apulejusza, zdaje się nie być przypadkowe – sugeruje intelektualną sukcesję Platona po Sokratesie. Umocnia w tym przekonaniu kolejna, przytoczona przez Madeureńczyka, historia o śnie Sokratesa.

9 Grecki bóg Eros był utożsamiany z rzymskim Kupidynem, stąd Apulejusz używa określenia Kupidyn.

rować go Sokratesowi na naukę. Sokrates, gdy go zobaczył, dostrzegł na podstawie zewnętrznego wyglądu głęboko ukryty talent, [i rzekł]: „Ten, przyjaciele – rzeczce – był tamtym łabędziem Kupidyna z Akademii”.

2. Skoro więc takim był i z takich [pochodził rodziców], Platon nie tylko przewyższył cnotami herosów, lecz zdolnościami dorównał także bogom. Speuzyp przeto, zaznajomiony z rodzinnymi dokumentami, chwali go [jeszcze jako] chłopca za wielką bystrość w rozumieniu i charakter podziwu godnej skromności i opowiada, że gdy dorastał, wyróżniał się predyspozycjami do pracy i miłością do studiów, i zaświadcza, że owoce tych, jak i pozostałych cnót zebrał [Platon], gdy był już mężczyzną. Miał on braci Glaukona i Adejmanta, którzy pochodzili z tych samych rodziców. Nauczycielem początków literatury był Dionizos, zaś ćwiczeń fizycznych Ariston pochodzący z Argos, w których to ćwiczeniach [Platon] zrobił tak wielkie postępy, że walczył w zapasach na igrzyskach Pytyjskich i Istmijskich. Sztuką malarską nie wzgardził. Nabrał umiejętności [w pisaniu] tragedii i dytyrambów. A dumny już ze [swoich] utworów, chciał nawet zgłosić się do konkursu, gdyby Sokrates nie wypędził z jego myśli niskiej żądz i nie zatroszczył się o to, aby zasiać w jego duszy pragnienie prawdziwej chwały. Wcześniej został wprowadzony do szkoły Heraklita. I rzeczywiście, gdy oddał się [pod opiekę] Sokratesowi, pozostałych Sokratesów pobił nie tylko geniuszem i wiedzą, lecz także pracą i wdziękiem uświetnił mądrość przekazaną mu przez [Sokratesa]: pracą, którą dążył do pozyskania [mądrości]; wdziękiem, który przyniósł mu wiele uznania dzięki pięknu i wzniosłości języka.

3. Lecz zaraz po tym jak Sokrates opuścił ludzi, [Platon] zaczął badać w miejscu, [do którego dotarł mistrz] i szukał, gdzie mógłby uzyskać pomoc. Zwrócił się ku nauce Pitagorasa i jakkolwiek dostrzegał, że opracował ją rozum staranny i wspaniały, to jednak bardziej pragnął naśladować [z niej tylko] stałość i czystość. A ponieważ zrozumiał, że geniusz Pitagorejczyków opiera się [także] o inne nauki, dlatego wyruszył do Teodora z Cyru, aby uczyć się geometrii. [Z kolei] gwoli studiowania astrologii dotarł aż do Egiptu, by poznać tam jeszcze zwyczaje wróżbitów. Dalej wyruszył do Italii i przystał do Pitagorejczyków, Eurytata z Tarentu i starszego Archytasa. A potem zwróciły [swoją] uwagę na Hindusów i Magów, gdyby nie przeszkodziły mu w tym wojny. Przeto [Platon], po odkryciu dialektyki, gorliwiej zająwszy się Parmenidesem i Zenonem, wypełnił swoje księgi rzeczami, które same w sobie są podziwu godne, a ponadto jako pierwszy połączył w całość podzieloną na trzy części filozofię i pokazał, że konieczne części między sobą nie tylko się nie kłóciły, lecz także zgadzały, będąc sobie wzajemnie oparciem. I chociaż te części filozofii miał zaczerpnięte z różnych szkół, tj. z naturalnej od Pitagorejczyków, racjonalnej od Eleatów, a także moralnej z samego źródła Sokratesowego, to jednak z nich wszystkich stworzył jedno ciało, jakby własne potomstwo. Gdy bowiem kierownicy tych szkół przedstawiali słuchaczom [ledwie] zaczęte i nie wykończone poglądy, on już to wygładzając je rozumem, już to nadając najbardziej szlachetny wygląd dla boskiej wymowy, sprawił, że stały się one doskonałe i godne podziwu.

4. Wielu jego słuchaczy obojga płci odznaczyło się w filozofii. Pozostawił spadek w postaci ogrodu, który przylegał do Akademii, dwóch słu-

żących i czary ofiarnej, z pomocą której modlił się do bogów, a złota tyle, ile chłopiec nosił w uchu na znak szlachectwa¹⁰. Poza tym miały miejsce trzy przykre wyprawy na Sycylię, o których różnie mówiono. Platon, gwoli historii, pierwszy raz [wyruszył], aby poznać naturę Etny i płomień wydrążonej góry, po raz drugi wyruszył, na prośbę Dionizosa, aby przyłączyć się do Syrakuzanów i aby poznać prawa miejskie jego prowincji. Podczas trzeciego pobytu, dzięki łaskawości Dionizosa, przywrócił uciekającego Dionisa jego ojczyźnie.

Dalej zaś przedstawimy te ustalenia, które z grecka można nazwać δόγματα, [a których] dokonał ku pożytkowi rodzaju ludzkiego, [stwarzając] podstawy dla sposobu życia, poznawania i wymowy. Jakkolwiek jako pierwszy udowodnił, że trzy działy filozofii się ze sobą łączą, to my jednak osobno powiemy o każdym, zaczynając od filozofii naturalnej. ■

10 Możemy się domyślać, że zestawienie skromnej listy dóbr doczesnych, które posiadał Platon, ma dowodzić tego, iż przedkładał on troskę o duszę nad dobrą materialną, czym dodatkowo potwierdzał wiarygodność głoszonych przez siebie nauk moralnych i eschatologicznych.

Jarosław Marek Spychała

Warsaw, Poland

jaroslaw.spychala@lego-logos.pl

Keywords: Plato, Socrates, philosophy

Apuleius from Madaurus, Life of Plato

Abstract

Apuleius from Madaurus in Numidia, who lived between 125-170 AD, was a writer, rhetorician and philosopher. He began his studies in Madaurus, then continued them in Carthage and Athens. *Life of Plato by Apuleius* is the oldest preserved full biography of Plato. It is not a stand-alone text. It is a kind of introduction to the work *On Plato and His Doctrine* (*De Platone et eius dogma*). Apuleius source of knowledge while working on a work *On Plato and His Doctrine* was a Roman Platonist - Gaius, who lived between the I and II century AD. While creating his resume, Apuleius could also benefit from other, previously created texts, that were either self-biographies of Plato, or contained biographical information.

The basis of this translation was the Latin text: L. Apuleii Madaurensis, *Opera omnia, cum brevi edidit praefatione* Gustav Friedrich, Hildebrand, Lipsiae 1843.

(From the translator's introduction)

Jaroslaw Marek Spychała, philosopher, author of ΛΕΓΩ-ΛΟΓΟΣ project (www.lego-logos.pl). Professionally involved in the history of ancient philosophy and religion.